

44/19 Meryem Suresi

1. “Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd” mukattaa harflerinin anlamı için bkz.

www.fcr.com.tr/kuranaydinligi/hurufumukattaa

2. “Şakî” kelimesini, sana dua etmekten hiç bıkmadım, ümitsizliğe düşmedim ve mahrum olmadım.” şeklinde anlamlandıranlar olmuştur (İbn Abbas’ın görüşü için bkz. Firuzabadî, *Tenvir*; İsfehanî, *Müfredat*; Sealibî, *el-Cevahir*).

3. “Veli” kelimesiyle eş anlamlı kullanılan “Mevlâ” ve çoğulu “mevâlî” kelimelerinin anlamı için bkz. 2/Bakara 286; 4/Nisa 33. “Veli” kelimesi, vasi kelimesiyle eş anlamlı olarak, kişinin bakmakla yükümlü olduğu, sorumluluğunu üstlendiği hem de vefat eden birinin yerine geçen ve onun sorumluluklarını üstlenen asabe anlamına da gelmektedir. (Maverdî, *en-Nüket*; Razî, *Mefâtîhu’l-Gayb*). Ancak kelime, hami ve yönetici anlamlarını da içermektedir. Üstelik istenen velinin sadece Zekeriyya Peygamber’in kişisel mirasçısı değil, Yakuboğullarının da mirasçısı olması istenmektedir. Dolayısıyla Zekeriyya Peygamber, Beytü’l-Makdis’te ifa ettiği görevi üstlenecek birini istemektedir. Duası, sadece çocuk isteğiyle sınırlı görünmemektedir. (Zemahşerî, *Keşşaf*). Sonraki ayette verilen cevapta bu iki ihtiyacı birden karşılanmaktadır.

4. Buradaki “kâle” (dedi) fiilinin öznesinin Allah mı yoksa melek mi olduğu yoruma müsaittir. Bazı meallerde özne Allah kabul edilirken bazılarında melek kabul edilmiştir (Hamdi Yazır, *Hak Dini*; Mevdudî, *Tefhim*). Ancak 21. ayetin başında da aynı kapalılık söz konusudur. 16-21. ayetlerdeki konuşma boyunca ruhun konuştuğu açıktır ve 21. ayetin başında konuşan özne ruh olmalıdır. 9. ayetin başındaki formla 21. ayetin başındaki form da birbirine çok benzemektedir. Bu surede ruh olarak zikredilen müjdecî, 3/Âl-i İmran 38-41. ayetlerde melekler olarak zikredilmektedir ki her iki kullanım da tekil ve müşahhas bir Cebrail çıkarımına müsait gözükmemektedir.

5. Buradaki konuşamama hadisesinin 26. ayette geçen susma orucu olduğunu ve Yahya’ya (as) çocuk yaşta hüküm verilmesi mucizesine başlangıç teşkil ettiğini düşünüyoruz. Hz. Meryem’e yapılan ithamların benzerinin Zekeriyya’nın eşine de yapılmış olması muhtemeldir (Ebu Hayyan, *el-Bahru’l-Muhit*). 12. ayette Hz. Yahya’ya (as) da çocukken vahiy /peygamberlik verilmesinin dile getirilmesi (Zemahşerî, *Keşşaf*; Zebîdî, *Tâc*; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*), onun doğumunun Hz. İsa’nın (as) doğumuna benzediğini göstermektedir. Tarihî verilere göre Hz. Yahya, Hz. İsa’dan önce mucizevî bir şekilde doğmuştur. Bu kıssaların peş peşe gelmesinin hikmeti, Hz. Yahya’nın ihtiyar bir baba ve kısır bir anneden dünyaya gelmesine akıl sır erdiremeyenlere babasız dünyaya gelen çocuk İsa’nın dilinden cevap verilmiş olmasıdır. Ayrıca, ayet metninde sadece “üç gece” ifadesi geçtiği hâlde ‘üç gün üç gece’ şeklinde çevrilmiştir. Çünkü 3/Âl-i İmran 41. ayette ‘üç gün’ ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla Arapça’daki ‘gece’ kelimesinin Türkçe’deki gün kelimesi gibi hem gece hem de gündüzü birlikte ifade ettiği kanaatindeyiz.

6. Aynı olay, 3/Âl-i İmran 41. ayette işaretle konuştuğu şeklinde anlatıldığı için buradaki vahyetmeyi, işaret etme şeklinde tercüme ettik. Tesbihin anlamı için bkz. 50/Kâf 39, 40; 25/Furkan 58; 20/Tâhâ 130; 32/Secde 15.

7. “Hüküm verdik” ifadesini, “hikmet verme” şeklinde yorumlayanlar olduğu gibi “ilahî hükümler, marifet, kitap ve peygamberlik verilmesi” şeklinde yorumlayanlar da mevcuttur (Maturidî, *Te’vîlât*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atiye, *el-Muharrer*). Biz, hüküm kelimesini kendi anlamıyla anlamının hikmet yorumundan daha kapsamlı ve daha vurgulu bir anlama işaret ettiğini düşünüyoruz. Çünkü ayetin baş tarafında verilen “Kitaba sınımsı sarıl!” ifadesi de zaten başlı başına bir hüküm bildirimidir ve 30-33. ayetlerde çocuk yaştaki Hz. İsa’nın dilinden verilen ifadelerle çok benzerdir. Dolayısıyla Hz. Meryem gibi susma orucu tutan Hz. Zekeriyya’nın (as) da çocuk yaştaki Yahya’nın (as) konuşmasıyla savunulduğuna bir işaret vardır.

8. Ruh, kelimesi genellikle Cebrail olarak çevrilmiştir. Ancak Hz. İsa’ya verilen ruh olarak anlayanlar da mevcuttur (Maturidî, *Te’vîlât*). Ayetlerde ruhtan kastın Cebrail olduğu da açık değildir, yoruma dayanmaktadır. 9. ve 24. ayetlerle ilgili dipnotlarda da bahsedildiği gibi Allah bir melekten değil ruhtan ve meleklerden bahsetmektedir (3/Âl-i İmran 38-41).

9. Bu cümlede “kâne” fiilinin ismi hazfedilmiştir. Takdirî olarak bir önceki cümleden çıkarımla anlamak gerekir. Emir, hüküm demektir. “Kazâ” kelimesi, ilahi takdirin uygulaması anlamına gelmektedir. Allah’ın vahyinin somut bir gerçeğe dönüşmesidir ki 34. ayete de bakılabilir.

10. Bu cümlede yer alan “ciz’in-nahleti” deyiminin hurma ağacı, hurma ağaçlarından oluşan bir grup, hurma dalı, hurma fidanı, su ihtiyacı olmayan kendiliğinden yetişen hurma ağacı anlamlarına gelmesi muhtemel görünmektedir (İbn Atiyye, *el-Muharrer*; Sarı, *Mevarid*). Bu ağaçla Hz. Meryem ve doğurmakta olduğu çocuk (Hz. İsa) arasında mecazî bir ilişki kurulduğunu sanıyoruz. Öyle görünüyor ki Meryem, başından geçenleri insanlara nasıl anlatacağını bilememenin verdiği telaşla bir anda kendisini ıssız ve sahipsiz bir hurmalıktaki genç hurma fidanları arasında bulur. Çünkü sıvı boşalması ve sancı gibi doğum belirtileri onu buraya getirmiş görünmektedir (İbn Atiyye, *el-Muharrer*). Bunun ayrıntıları, aynı deyim kullanıldığı bir sonraki ayette yer almaktadır.

11. Zamirin meleğe mi yoksa bebek İsa’ya mı ait olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre Meryem’in aşağı tarafından seslenen Cebrail’dir. Hz. Hasan bin Ali, Hasan-ı Basrî, Abdurrahman bin Zeyd ve Mücahid’e göre ise seslenen, henüz doğmuş bebek İsa’dır (Maverdî, *en-Nüket*; Razî, *Mefatihü’l-Gayb*). İkinci görüş, bizce isabetli görünmektedir ve çocuğun doğar doğmaz konuştuğuna önemli bir işarettir. Çünkü meleğin seslendiğini düşünmek, hem ayetlerdeki ifadelerle hem de bağlama ters düşmektedir. Ayrıca ruhun konuşması 21. ayette sona ermektedir ve bu bölümde hiç melekten söz edilmemektedir. Dahası, Hasan-ı Basrî’nin belirttiği gibi bu ayetlerde konuşan Hz. İsa olmasaydı, Hz. Meryem’in, kavminin sorularına çocuğun cevap vereceğini bilmesi (29. ayet) mümkün olmazdı (Razî, *Mefatihü’l-Gayb*).

12. “Seriyyen” kelimesine hem “akarsu” hem de “seçkin” anlamı vermek mümkündür. Çünkü kelimenin kök anlamında seçkin olmak anlamı mevcut olduğu gibi onun köken akrabası olan “Serâ, yesrâ, serevat” kelimesinin anlamlarından birisi de şerefli olmaktır. Bu nedenle geleneksel tefsircilerin önemli bir kısmı, henüz yeni doğmuş olan peygamber olarak seçilmiş çocuğun (Hz. İsa) annesinin endişelerini gidermek için kendisinden bahsettiği şeklinde yorumlamışlardır. İbn Abbas, devamındaki “ye, iç” ifadesinden ve lohusa bir kadının ihtiyacından hareketle aşağı tarafından bir derenin aktığını, Cebrail’in haber verdiğini düşünmüş ve sonraki tefsircilerin çoğu bunu tercih etmiştir

(Maverdî, *en-Nüket*; İbn Atıyye, *el-Muharrer*; Zemahşerî, *Keşşaf*; Razî, *Mefatihü'l-Gayb*; Ebussuûd, *İrşad*; Sealibî, *el-Cevahir*). Bu görüşü farklı bir şekilde yorumlayarak anne karnında bulunan Hz. İsa'nın annesine, alt tarafından sıvının boşalacağını haber verdiği şeklinde yorumlayan çağdaş yorumcular da mevcuttur (Mahmut Özdemir, *Kur'an'ı-Kerim Türkçe Meali*, Ank. 2011).

13. Bir önceki ayette hurma kelimesinin geçtiği deyim bu ayette de tekrarlanmakta, ancak burada Hz. Meryem'in hurma ağacını kendisine doğru çekmesi veya silkelemesi istenmektedir. Konuşanın Cebrail olduğunu savunanlar, hem hurma ağacının koca bir kütük olduğunu söyleyip hem de dalından tutup silkelemeden bahsetmeleri tutarsızlıktır. Ancak konuşanın Hz. İsa olduğunu savunanlar hurma ağacı konusunda farklı yorumlar yapmışlardır. Bazıları diğer görüşü benimserken bazıları doğum sancısı çeken Hz. Meryem'in hurma ağacından tutup ıkmaması şeklinde yorumlamışlardır. Konuşanın Hz. İsa olduğunu savunanların bunu düşünmesi ciddi bir çelişki sayılır (İbn Atıyye, *el-Muharrer*, Sealibî, *el-Cevahir*). Her şeyden önce doğmamış İsa'nın annesinin altından seslenmesi tutarsızdır. İkincisi, bu yorumla başına hurma dökülsün ifadesini uzlaştırmak, başına hurma dökülsün ifadesini de çocuğu kucağına almak şeklinde değerlendirmek de zor görünmektedir. Üstelik Hz. İsa'nın beşikte konuştuğuna dair açık Kur'an ayetleri vardır (3/Al-i İmran 46; 5/Maide 110). Fakat anne karnında konuştuğuna dair bir delil yoktur. Eğer bu ayetteki hurma fidanını kendine çekmekten kastın Hz. İsa'yı kucağına alması olduğu düşünülüyorsa 23. ayette de buna uygun olarak hurma fidanı ile tanışması (doğum) şeklinde yorumlanmalıdır ki bu da bu ayetin doğum olayı şeklinde yorumlanmasına ters düşecektir. Bizce Hz. Meryem'in, yanında bulunan hurma fidanının dalından tutup silkelemesi ve başına hurma dökülmesi, doğurmuş olduğu Hz. İsa'nın dilinde bir mecaz olarak çok daha anlamlı ve tutarlı görünmektedir. Taze fidan Hz. Meryem'e, taze hurma da yeni doğmuş Hz. İsa'ya benzetilmektedir. Çünkü bu deyim, su istemeyen ve kendiliğinden büyüyen hurma anlamına gelmektedir ve babasız dünyaya gelen Hz. İsa'nın durumunu da ifade etmektedir.

14. Olağanüstü durumlarda Yakupoğullarının uyguladığı susma orucu kastedilmiş olmalıdır.

15. Bkz. 3/Âl-i İmran 46.

16. Hz. İsa'ya emredilen namazın ve zekâtın terim anlamında rükûlu ve secdeli namaz ve malî zekâtın olduğu güçlü bir ihtimaldir (Maverdî, *en-Nüket*). Sanki Roma Hıristiyanlığının aksine Doğu kiliselerinde rahiplerin namaz kıldığı bilinmektedir. 55. ayette Hz. İsmail'in de namazı ve zekâtı emrettiği dile getirilerek Mekkelilerin namazı terk ettiklerine veya bozduklarına dikkat çekilmektedir (Maûn suresi). Ayrıca Kur'an, Yahudilere de namazın emredildiğinden söz etmektedir (87/A'lâ 14-19). Geçmiş peygamberlerin tamamı aracılığı ile namazın ve zekâtın emredildiği, ama sonradan bu namazın kaybedildiği dile getirilmektedir (59. ayet).

17. "Hak söz" den kasıt, Hz. İsa'dır. Melek aracılığı ile müjdelendiği (ayet 17), "ol" emriyle yaratıldığı (ayet 35) için Allah'ın sözü olmaktadır. Hz. İsa'nın bu özelliğini yanlış yorumlayan Hıristiyan mezhepleri, Allah'ın oğlu olduğu iddiasıyla onun sadece ruh olarak mı yoksa ruh ve beden olarak mı ilah olduğunu tartışmaktadırlar (36 ve 37. ayetler). Hıristiyanların bu sözü anlamının dışına kaydırarak "Allah'ın oğlu" tabirini üretmeleri eleştirilmektedir.

18. 35 ve 36. ayetteki sözü Hz. İsa mı söyledi yoksa Hz. Muhammed'in söylemesi mi istenmektedir; bu tartışmalı bir konudur. Ancak 34. ayetin ifade biçiminden Hz. İsa'nın İsrailoğullarına ilan ettiği ve onların da karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Çünkü Yahudiler peygamberlerini de kendilerini de Allah oğlu kabul ediyorlardı (9/Tevbe 30; 5/Maide 18). Böylece hem onlar hem de Hıristiyanlar Hz. İsa'nın dilinden eleştirilmiş olmaktadır (İbn Atiye, *el-Muharrer*).

19. Buradaki mezheplerin Yahudi ve Hıristiyan mezhepleri olduğu kesindir. Hiçbir Müslüman mezhep, Kur'an'ın Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili hükümlerinde ihtilafa düşmemiştir (Bilal Gökür, *Meryem Suresi Tefsiri*, Ankara, 2009, s. 112).

20. Bkz. 21. ayet. Ayrıca, Zemahşerî, *Keşşaf*; Maturidî, *Te'vîlât*. Cennetliklere ve cehennemliklere hak ettikleri yerde ebedî kalacakları ilan edilmiştir (Buharî, Tefsir 19/201).

21. Allah'ın her şeye hükümrân olması, Hıristiyanların sandığı gibi Hz. İsa'nın yeryüzüne inip kuracağı "Tanrı devleti" değildir! Çünkü Allah, hükümrânlığını kimseye devretmemiştir.

22. Bu ayetlerde geçen "şeytan" kelimesi, sadece İblis'i değil, onun yolunda giden bütün insan ve cin şeytanlarını kapsayan bir sıfat isimdir (6/Enam 159). Azer'in velayet ilişkisi içerisinde olduğu Nemrut da İblis gibi küfür önderidir. Dost, hamî ve otorite anlamına gelen "veli" kelimesinin açıklaması için bkz. 7/A'raf 3.

23. Duanın önemi için bkz. 4. ayet. Bir evlat olarak babasının cehennemlik olmasına razı olmayan Hz. İbrahim, onun için dua sözü vermiştir. Babasına verdiği bu söze binaen dua etmiş (26/Şuara 86), ancak bu dua kabul edilmemiş ve yasaklanmıştır (60/Mümtehine 4; 9/Tevbe 114).

24. "Doğruluğun ve dürüstlüğün dillere destan örneği" şeklindeki çevirinin gerekçesi için bkz. 26/Şuara 84; Sa'lebî, *el-Keşf*).

25. İhlâs, dinin Allah'tan geldiği safiyetiyle korunması, titizlik ve samimiyetle uygulanmasıdır. Hz. Musa şirk, küfür ve sair kötülüklerden arındırılmış bir rasul (elçi) ve nebi (haberci) idi (İbn Abbas'ın görüşü için bkz. Firuzabadî, *Tenvir*). Bu iki kelime eş anlamlıdır ve bütün peygamberlerin ortak sıfatıdır. İslam kültüründe kavramlaşma sürecinde oluşan rasul-nebi ayrımı ve nebilere kitap verilmediği yönündeki kanaat, Kur'an'ın bu kullanımına uymamaktadır. Ayrıca 53. ayette Hz. Harun'dan nebi, 54. ayette Hz. İsmail'den rasul ve nebi diye bahsedilmesi de kitap verilmeyenlere hem rasul hem nebi dendiğini göstermektedir (87/A'lâ 18, 19; Mehmet Okuyan, "Kendisine Kitap Verilen ve Verilmeyen Peygamberler" *XI. Kur'an Sempozyumu*, s. 65-98). Dolayısıyla nebilerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'den sonra kitap verilmeyen resullerin geleceğine, nebinin gelmeyeceğine dair saçma iddialarda bulunan bazı cahillerin bu tür ayetleri delil getirmeye kalkışmaları, asılsız, mesnetsiz istismar girişiminden başka bir şey değildir.

26. "Neciyyen" kelimesinin sırdaş, gizli konuşma ve münâcât anlamlarından hareketle "Münâcât makamına erdirdik." şeklinde çevirenler de mevcuttur (Hamdi Yazır, *Hak Dini*). Mevdûdî, 4/Nisa 164. ayete yönelik olarak Tevrat'a atfen yaptığı açıklamada Allah ile yüz yüze görüşmekten bahsetmektedir (*Tefhim*). Fakat Tevrat'ın anlatımları putperestliği aratmayacak türden ifadeler barındırmaktadır.

27. Müşriklerin namazı konusunda bkz. 31. ayet ve 107/Maun suresi 1-7. ayetler.

28. İsrail, Hz. Yakub'un lakabıdır. İsrailoğulları da Yakupoğulları demektir.

29. Bu ayet, bütün peygamberlere ve onların muhataplarına namazın emredildiğini fakat sonradan kitaplardan çıkarıldığını göstermektedir (Bkz. 31. ayet). Namazın içeriğini boşaltarak anlamsızlaştırdılar. Sonra terk ettiler ve küçük bir grup dışında kimse namaz kılmaz oldu. Nihayet toplumda namaz kayboldu.

30. "Gayyâ" kelimesi, kuyu ve benzeri uçurumlar için kullanıldığı gibi varılacak yer anlamına da gelmektedir.

31. Adn cennetinin anlamı için bkz. 38/Sâd 50.

32. Bir önceki ayet bağlamında değerlendirildiğinde bu cümleye; "Bu konuda duydukları boş vaad değil, güvenilir bir sözdür." şeklinde de anlam verilebilir.

33. Tire içinde yazdığımız bu iki ayetteki ifadeler meleklerin Allah'tan aktardığı sözlerdir (Mevdudî, *Tefhim*). 9 ve 21. ayetlerde de buna benzer ifadeler mevcuttur. Meleklerin neden çoğul kullanıldığını anlamak için bkz. 16/Nahl 2. Ayet. Sorular karşısında bunalan Hz. Peygamber'in daha sık vahiy istemesine cevap olduğu düşünülmektedir (Hamdi Yazır, *Hak Dini*).

34. Şeytanın anlamı için bkz. 6/En'am 112.

35. Kimileri, bu tür ayetlerden, müminlerin de cehenneme gireceğini, sonra kurtulacaklarını çıkarabilmektedirler. Mevdudî bu yorumların dayandırıldığı rivayetlerin mevzu olduğunu dile getirmektedir (*Tefhim*). Bizce olay cehennemde değil, mahşer yerinde, cehennemin yanbaşında geçmektedir (68. ayet). "Verede" kelimesi de girmek değil gelmek ve hazır bulunmak demektir. Enbiya 98. ayette de bu anlamda kullanılmaktadır.

36. Bu ve devamındaki ayet, As bin Vail hakkında inmiştir. As bin Vail, Habbab bin Eret'e; Muhammed'e küfredersen alacağını öderim." deyince Habbab; Allah seni öldürüp kıyamette diriltinceye kadar ben O'na küfretmem." der. O da alay ederek; "Ben tekrar dirilince ve Allah da bana mal ve evlat verince borcumu öderim." demiştir (Buharî, Tefsir 19/203-206).

37. "Gayb"ın anlamı için bkz. 68/Kalem 47.

38. 77. ayette bahsi geçen kâfirin övündüğü ve fazlasını beklediği mal ve evlat Allah'a kalacak; dolayısıyla Allah onun tek mirasçısı olacaktır. Vâris, kelimesi ölen kimsenin geride bıraktığı mal ve mülke mirasçı olan kimseye denir. İnsanlar ölümlü, Allah (cc) baki olduğu için Allah tek mirasçı olmaktadır. Ayrıca Allah, müminlerin tarafında yer aldığını dile getirerek galip geleceğini de kendilerine müjdelemiş olmaktadır. Dolayısıyla kâfirlerin çocuklarının Müslüman olacağına ve miras olan malların da Müslümanların olacağına da işaret etmektedir.

39. Bu destek, onların Allah karşısında diğer tanrılardan şefaath bekletisidir. Kur'an'ın şefaati reddedişi onların beklentilerini boşa çıkaran bir hükümdür (Bkz. 87. ayet).

40. Kâfirlerin elebaşları, şeytanları olmaktadır (6/En'am 112, 121; 26/Şuara 210, 221). Çünkü Kâfirler yaptıklarıyla şeytanlarını kendileri üretmekte veya en azından onlara

davetiye çıkarmakta ve destek olmaktadır. Onlar da kendilerini yönlendirmekte ve müminlere karşı kışkırtıp kullanmaktadır. Gerçek böyle olmasına rağmen müşrikler, Hz. Peygamber'e vahyi şeytanların getirdiğini iddia etmektedirler. Dolayısıyla ayet müşriklere bir cevap niteliğindedir.

41. Allah'tan taahhüt almadığı hâlde atıp tutanların kimliği, 78 ve 79. ayetlerde örnek olarak geçmektedir. Paragrafın tamamına bakılırsa bu ayetler, müminlerle ilgili bir hüküm cümlesi değil, müşriklerin şefaathat anlayışını reddeden bir alay cümlesidir (10/Yunus 18). Ayetin devamına bakılırsa Allah'a isnat ettikleri evlat veya şefaathatçilerin Rahman'a kul olarak geleceği anlatılmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Allah'a çocuk isnat etmek, sadece Yahudi veya Hıristiyanlara özgü bir anlayış değildir. Mekke müşrikleri de melekleri Allah'ın kızları, cinleri Allah'ın oğulları kabul etmektedirler (bkz. 53/Necm 21). Müminlerin şefaathat anlayışıyla ilgili ayetler için bkz. 2/Bakara 254, 255.

42. Allah ile akraba veya aracı ilah olduğu iddia edilen melek, cin ve insan gibi ne kadar varlık varsa hepsi Rahman'ın kulu olarak huzuruna çıkarılacak ve müşriklerin torpil araçlarının olmadığı ortaya çıkacaktır.

43. Adı sevgi (Vedûd) olan ve sevgiyi yaratan Allah, iman edip salih amel işleyenler için sevgi yaratacağını vaatmektedir. Kâfirlerin hor gördüğü müminler, yeryüzünün en sevilen insanları hâline gelecektir (Bkz. 42/Şura 23).